

Από το ευτελές στην ποίηση

SHIGERU BAN

ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΑ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ*

» Το 1917 ο Marcel Duchamp έκανε τη μοιραία κίνηση που θα άλλαζε την μέχρι τότε αντίληψη για το τι είναι έργο τέχνης. Επρόκειτο για την έκθεση ενός ουρητηρίου σε μια gallerie. Αυτό το αντικείμενο, αποσπασμένο από τον λειτουργικό του χώρο, αλλά και έχοντας απολέσει την ιδιαιτερότητα της συγκεκριμένης καθημερινής χρήσης του, μετασχηματίστηκε -διακηρυκτικά τουλάχιστον- σε έργο τέχνης. Η τεχνική για την

πρώτη δηλαδή ευτελής ύλη, αξιοποιείται σε σημείο που η αρχική μορφή του να είναι δυσδιάκριτη. Τούβλα κατασκευασμένα από χώμα και νερό, οπλισμένο σκυρόδεμα από ορυκτό τσιμέντο, σίδηρο, σκύρα (χαλίκια) και συστατικά, όπως στεγνωτικά, ταχυπηκτικά κ.ά., πλαστικά από πετρέλαιο, μεταλλικά φύλλα και μεταλλικές διατομές από ορυκτό κάλυβα, αλουμινοκατασκευές από ορυκτό αλουμίνιο.

Σήμερα χαρακτηριστική περίπτωση ευρηματικής αξιοποίησης ευτε-

σης και διαμονής μεγάλου αριθμού ανθρώπων που έχουν πληγεί από πλημμύρες, σεισμούς ή συγκρούσεις συνιστά το απαιτητικό πλαίσιο δράσης για τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό.

Η δεύτερη προκύπτει άμεσα από την πρώτη και οδήγησε στην υιοθέτηση μιας σχεδιαστικής διαδικασίας που απαιτεί τη χρήση χαμηλής τεχνολογίας σε συνδυασμό με την ευρηματική αξιοποίηση ενός πακέτου ευτελών, κατά τα άλλα, υλικών.

Η τρίτη αφορά στον προσωρινό

σμα την παραγωγή φερόντων τοιχωμάτων, τα οποία λόγω του κενού στους κυλίνδρους διέθεταν θερμομονωτικές ιδιότητες. Την τόσο απλή αυτή αρχή ακολούθησαν στη συνέχεια πιο σύνθετα κατασκευαστικά συστήματα κάλυψης μεγάλων ανοιγμάτων.

Ενώ όμως είναι θαυμαστή η τεχνολογική πλευρά αυτών των έργων, στα πρόσφατα σχεδιασμένα έργα του άρχισαν να αναδεικνύονται θέματα που έχουν να κάνουν με την κλίμακα των κατασκευών τους, αλλά και με

χώρου. Ενώ, για παράδειγμα, μπορεί κανείς να θαυμάσει τις τεχνικές επιλύσεις, εντούτοις δεν μπορεί να βιώσει κάποια ιδιαίτερη αίσθηση του χώρου, η οποία θα μετέπλαθε τη χωρική εμπειρία σε ποίηση.

Όταν ο Antonio Gaudi, πίσω στο 1862, σχεδίαζε τη Sagrada Familia στη Βαρκελώνη, σχεδίαζε εξαιρετικά στατικά συστήματα. Και όμως κυριολεκτικά σχεδίαζε χώρους υπέρτερης αίσθησης. Και όταν ο Le Corbusier σχεδίαζε το παρεκκλήσι της Ronchamp (1955) ή τα παρεκ-

πραγμάτουν στο έργο του μετασχηματισμού ήταν μεν εν μέρει η μετονομασία του σε «βρύση». Ήταν, όμως, κυρίως η καίρια χειρονομία της επιλογής του, καταρχήν, και, στη συνέχεια, η τοποθέτησή του στο χώρο μιας αίθουσας τέχνης, ανάμεσα σε άλλα έργα στο πλαίσιο μιας έκθεσης. Με τη χωρική, δηλαδή, μετάθεση μεταβλήθηκε το νόημα του αντικειμένου.

Μέχρι εκείνη τη στιγμή η ανάδειξη των ευτελών υλικών, πραγμάτων, αντικειμένων κ.λπ. συνετελείτο καλλιτεχνικά με τη μετατροπή τους είτε σε συστατικό είτε σε περιεχόμενο μιας νέας κατασκευής. Στη ζωγραφική ή στη γλυπτική, για παράδειγμα, αντικείμενα όπως παπούτσια, ενδύματα, ανθοδοχεία, ανθρώπινες μορφές, τοπία ή οτιδήποτε άλλο, αποκτούσαν αξία αναπαριστάμενα μέσω της επεξεργασίας υλικών όπως τα χρώματα, η πέτρα, τα μέταλλα. Υπήρχε, δηλαδή, αφενός η εκμετάλλευση των φυσικών υλικών και η μετάλλαξή τους σε συστατικά μιας νέας πραγματικότητας, αφετέρου η σε μεγάλο βαθμό υπόταξή τους στην πρόθεση ανάδειξης ή αναπαράστασης αντικειμένων ή καταστάσεων.

Στην αρχιτεκτονική, η σχέση του πρωτογενούς υλικού με το τελικό προϊόν βρίσκει την οριακή εκδοχή της, αφού η τεχνική επεξεργασία οποιουδήποτε υλικού είναι αναπόφευκτη για την υλοποίηση έστω και της πιο στοιχειώδους κατασκευής. Από τη θεμελιώδη τοποθέτηση γιγάντιων λίθων σε διάταξη έως τις πιο εξελιγμένες high-tech επιλύσεις τεχνικών προβλημάτων, το υλικό, η

λών υλικών πρώτα στο έργο του Ιάπωνα αρχιτέκτονα Shigeru Ban, στον οποίο απονεμήθηκε το φετινό βραβείο Pritzker (το αντίστοιχο του Nobel στην αρχιτεκτονική).

Με αφετηρία και κίνητρο τον σχεδιασμό κατασκευών που να ανταποκρίνονται στην άμεση αντιμετώπιση προβλημάτων διαμονής σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, ο συγκεκριμένος αρχιτέκτονας επινόησε μια αρχιτεκτονική στην οποία συμπυκνώνονται τρεις αλληλοεξαρτώμενες έννοιες.

Η πρώτη αφορά στη συνείδηση του κοινωνικού ρόλου της αρχιτεκτονικής, αφού η ανάγκη άμεσης παροχής αξιοπρεπών και ποιοτικών συνθηκών προσωρινής έστω στέγα-

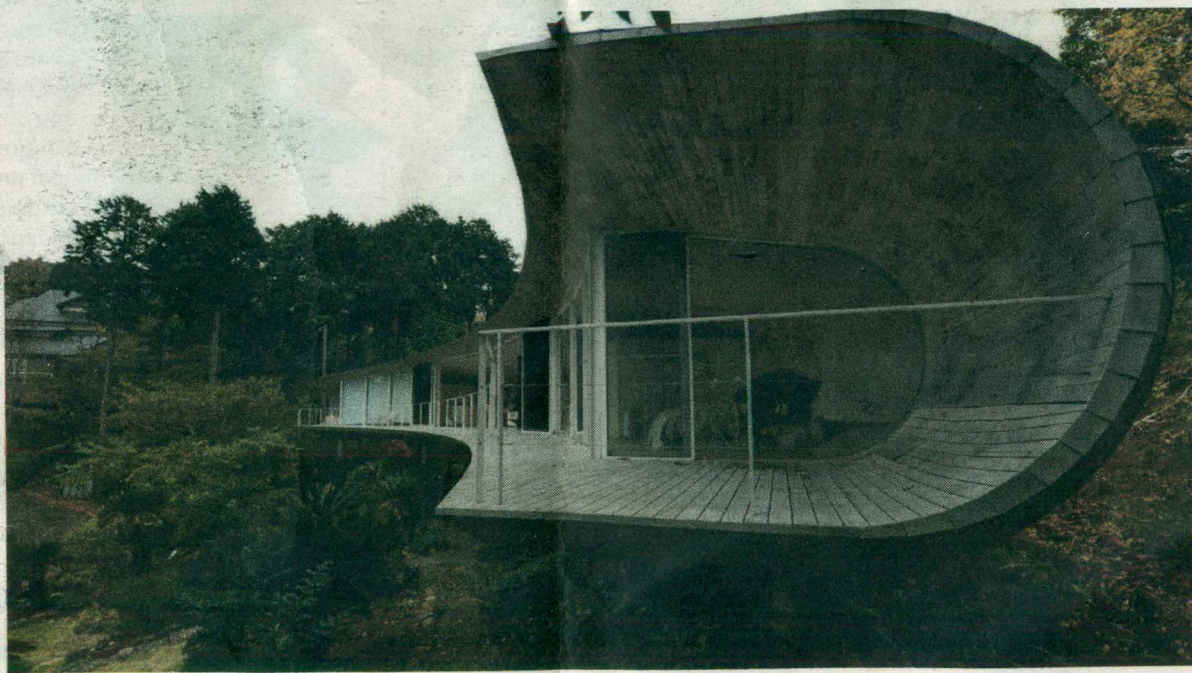
καριήρα αυτών των κατασκευών, όπως και την εγγενή δυνατότητα ανακύκλωσής τους.

Έχοντας επίγνωση των δυνατοτήτων του πρωτογενούς υλικού, ο Ban εισιγήθηκε ένα ευφύες και πρωτότυπο κατασκευαστικό σύστημα. Το σύστημα αυτό στηρίχθηκε στη χρησιμοποίηση ως βασικό υλικό κυλίνδρων από χαρτόνι, οι οποίοι συνήθως χρησιμοποιούνται ως άξονες για την περιέλιξη χαρτιού, υφασμάτων, πλαστικών κ.λπ. . Από τεχνική άποψη, οι κύλινδροι φάνηκε ότι μπορούσαν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά ως κατακόρυφα φέροντα στοιχεία στις κατασκευές. Η σύνδεση, επίσης, αριθμού από τέτοιους κύλινδρους μεταξύ τους είχε ως αποτέλε-

μία άλλη πλευρά που δεν είναι ευκολα αναγνωρίσιμη. Όσον αφορά στην κλίμακά τους, τα έργα αυτά δεν φαίνεται πλέον να είναι διαφορετικά από όλα τα αντίστοιχης κλίμακας έργα των οποίων η τελική μορφή είναι κατεξοχήν απόρροια της κατασκευαστικής τους λογικής. Η ιδιαιτερότητα ασφαλώς υπάρχει στο υλικό, δηλαδή στους κυλίνδρους από χαρτόνι, που ο αρχιτέκτονας συνεχίζει να χρησιμοποιεί. Από μια όμως διαφορετική άποψη, και αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές, για παράδειγμα, στην εκκλησία στο Christchurch στη Ν. Ζηλανδία, αυτό που αρχίζει να διαφαίνεται είναι η επικράτηση της κατασκευαστικής λογικής και η απουσία υπερβατικής αίσθησης του

κλήσια στο μοναστήρι της La Tourette (1956-1960) και αυτός επέλεξε τεχνικά και λειτουργικά προβλήματα. Και όμως παρήγαγε χώρους εκπληκτικού χαρακτήρα και ιδιαίτερης αίσθησης που υπερέβαιναν τις τεχνικές και λειτουργικές απαιτήσεις. Όπως άλλωστε θα έλεγε με σημερινούς όρους ο Peter Zumthor, «το βασικό πρόβλημα είναι η ατμόσφαιρα».

Τίθεται όμως και ένα ακόμα σοβαρό θέμα με το έργο του Shigeru Ban που συνδέεται με το βραβείο Pritzker. Η βράβευση, λοιπόν, δεν έγινε όταν ο Shigeru Ban σχεδίαζε τις μικρές, σεμνές, υπέροχες κατασκευές για τις περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης. Αντίθετα, έγινε φέτος, όταν ήδη ο αρχιτέκτονας αυτός, τα τελευταία τρία χρόνια, έχει καθιερωθεί διεθνώς και έχει μεγάλο αριθμό αναθέσεων για έργα μεγάλης κλίμακας, όπως μουσεία, σιδηροδρομικοί σταθμοί, τεράστια στέγαστρα, πύργοι γραφείων κ.λπ., όλα σε μεγάλο βαθμό εντυπωσιοθηρικά και ακριβά έργα προβολής. Μολονότι στο σκεπτικό της βράβευσης γίνεται, ως άλλοθι μάλλον, αναφορά και στις μικρές κατασκευές. Και όμως, οι μικρές εκείνες κατασκευές είναι αυτές που διαθέτουν την ενδογενή ποιότητα που σχετίζεται καθοριστικά με την κοινωνική αναγκαιότητα που τις παρήγαγε.

* Ο Σόλων Ξερόπουλος είναι αρχιτέκτων, ομότιμος καθηγητής ΕΜΠ